

Jaroslav Coplák

UNIVERZITNÉ VZDELÁVANIE V OBLASTI URBANIZMU

Vzhľadom na to, že predchádzajúce príspevky detailne priblížili štruktúru štúdia na Fakulte architektúry STU v odbore Urbanizmus, pokúsim sa o všeobecnejší pohľad na problém univerzitného vzdelávania ako najvyššej formy vzdelávania a na základné princípy, ktoré robia univerzitu univerzitou.

Obzvlášť pred hľadaním nových koncepcí štúdia a učebných osnov, je potrebné zamyslieť sa nad podstatou univerzitného systému vzdelávania, pokúsiť sa zhodnotiť možné spôsoby jeho aplikácie a odpovedať si na otázku, či v sebe profesia územného plánovača i samotná disciplína obsahuje možnosť na uplatnenie základných princípov univerzitnosti.

Sám si však myslím, že je viacero dôvodov, aby vzdelávanie urbanistov a územných plánovačov malo skutočne univerzitný charakter. Vo svojom príspevku približujem niektoré z týchto dôvodov ako postrehy, z ktorých mnohé vznikli ešte počas môjho štúdia na Fakulte architektúry STU a sčasti boli inšpirované aj prebiehajúcou diskusiou o ďalšom smerovaní štúdia na fakulte. Pripomínam, že tento príspevok si netrúfa byť vyčerpávajúcim prehľadom, i vzhľadom na skutočnosť, že neexistuje ani jednoznačná definícia univerzitného systému vzdelávania a ani jednotné nároky na vzdelanie urbanistov.

Univerzitosť štúdia sa chápe najčastejšie ako ucelenosť vzdelania a poznania vôleb, ktorá nemusí byť striktne univerzálna, ale tvorí logickú a metodickú prepojenosť poznatkov, pričom kvantita nie je prvoradá.¹⁾

Obzvlášť to platí v územnom plánovaní, ktoré vďaka mimoriadne interdisciplinárному charakteru má úzku tzv. základnú bázu poznatkov, ale o to širšiu nadstavbu z celého spektra prírodovedných, socioekonomických a technických vied, navyše prudko podliehajúcich spoločenským zmenám. Toto množstvo poznatkov nemožno nijako obsiahnuť, preto podstata vzdelávania v oblasti územného plánovania je práve v budovaní takéhoto tkaniva prepojení ako pevného a logicky usporiadaneho základu, na ktorom možno akumulovať poznatky nadobudnuté počas rokov praxe. Napokon, forma univerzitného štúdia najlepšie koresponduje s nevyhnutnou interdisciplinárnosťou náslova odboru, pretože umožňuje integráciu vedomostí z rôznych relevantných odborov.

Prototypom univerzity je až na výnimky všade vo svete škola širokého zamerania, kde nájdeme pokope takmer celú škálu rôznych vedných odborov, pričom spoločná akademická pôda uľahčuje kooperáciu a ko-

munikáciu medzi nimi navzájom. Vďaka tomu môžu prevažne interdisciplinárne odbory, medzi ktoré sa zaraduje aj územné resp. priestorové plánovanie, profitovať z intenzívnych medziodborových vzťahov.

Univerzity na Slovensku sú však dosť úzko špecializované. Konkrétnie z hľadiska nášho odboru to znamená, že nie je možné opierať sa o odborné zázemie svojej materskej univerzity a realizovať moderné všestranné vzdelávanie urbanistov, ktoré by bolo pedagogicky pokryté len vnútornými zdrojmi - to vzhľadom na jej technické zameranie ani nie je reálne. Preto je úplnou nevyhnutnosťou orientovať sa smerom navonok: vybudovať a udržiavať úzku spoluprácu s ďalšími vzdelávacími inštitúciami. Možno konštatovať, že prvé kroky už boli učinené - stačí spomenúť spoluprácu s Ekonomickou univerzitou, Prírodovedeckou fakultou UK i zahraničnými školami a inštitúciami.

Jednou z najdôležitejších celospoločenských úloh univerzít je chrániť vedy, poznanie, skúmanie a objavovanie. Okrem vyučovania je potrebné robiť kvalitnú vedeckovýskumnú prácu. To platí nielen pre pedagógov a vedeckých pracovníkov pôsobiacich na škole, ale aj študentom by sa mali všetepovať základné spôsoby vedeckej práce. Ani u nás nemôže byť na škodu, pokúsiť sa zapájať študentov do vedeckej práce - čo je to bežnou praxou na západoeurópskych a amerických univerzitách. Rozhodne neobstojí námietka, že územné plánovanie je čisto praktická činnosť a vyučovať prostredníctvom vedeckých prístupov je len mrhaním času potrebnejšieho pre zvládnutie širokého rozsahu problematiky. Naopak, oboznámenie sa so základom metód vedeckej práce pozitívne ovplyvňuje koncepčné a analytické myslenie a povzbudzuje kreatívne prístupy.

Ako škola kreatívneho zamerania sa profiluje i Fakulta architektúry, pričom dôraz sa kladie na výtvarno-priestorové navrhovanie. Kým vo vzdelávaní architektov je tento prístup, zameraný na „tvorbu“ úplne opodstatnený, z povahy urbanizmu a územného plánovania vyplývajú aj iné, minimálne rovnako dôležité aspekty v dimenzií vedeckej tvorivosti.

Univerzity sú tradične nielen miestom, kde sa „tvorí“ a odovzdáva vzdelanie, ale aj oázami slobody a ostrovmi voľného myslenia.

S princípmi liberálnosti a otvorenosti prostredia univerzít súvisí jeden z najdôležitejších znakov univerzitného vzdelávania - voliteľnosť. Nemožno sa však uspokojiť len s proklamovanou voliteľnosťou, doda-

točne implantovanou bez regenerácie vzdelávacích systémov. Na transparentnej voliteľnosti je totiž založený zmysel celého kreditného systému.²⁾ Ten je tým mechanizmom, ktorý prostredníctvom výberu študentov môže rozhodnúť o postavení a kvalite či dokonca o existencii niektorých predmetov, učebných modulov, metód výučby a to isté sa týka aj pedagógov. Systém kreditov, ktorý by mal byť kompatibilný so systémami používanými vo svete a Európskej únii, by umožnil participáciu študenta na tvorbe svojho vlastného vzdelanostného profilu, aby si ho sám formoval cez svoje osobné záujmy, vlastnou iniciatívou a voľbou. Okrem voliteľnosti predmetov resp. blokov predmetov sa môže voliteľnosť uplatňovať v koexistencii rôznych foriem výučby.³⁾ V liberálnom prostredí univerzity je priestor pre rozličné prístupy vo výučbe urbanistov a územných plánovačov (alternatívou môže byť oproti teoreticko-vedeckému pohľadu štúdium orientované na prax, či kreatívne - alternatív vo vzdelávaní odborníkov tohto druhu je mnoho). Je dôležité poznamenať, že vo vzdelávaní územných plánovačov zrejme neexistuje nijaký „jediný správny spôsob“ ako dospiť k výslednému cieľu - kvalitne vzdelanému absolventovi (názory sa rozchádzajú i v tom, čo by mal absolvent „vedieť“). Otvorený systém vzdelávania by mal každému umožniť, aby vyhľadal svoj vlastný spôsob ako dosiahnuť tento spoločný cieľ, samozrejme, v rámci istých definovaných pravidiel. Na to, aby takýto model štúdia mohol byť akceptovaný študentmi, je potrebné, aby prijali presunutie ťažiska zodpovednosti na seba. Namiesto pevných rozvrhov treba určiť pevné kritériá, ktoré bude potrebné splniť na získanie titulu v odbore a výber predmetov ponechať na študenta. Cieľom je, aby sa štúdium vo väčšej miere prispôsobovalo individuálnym záujmom a schopnostiam študentov a súčasne sa zvyšovali nároky na ich samostatný aktívny prístup. Ponuka voliteľných predmetov má byť konцепčná, má reagovať na aktuálne problémy, na dopyt zo strany študentov. Práve inováciou ponuky voliteľných predmetov možno dosiahnuť, že študijný plán sa bude môcť (istý čas) prispôsobiť bez toho, aby bol v neustálom procese kompletnej prestavby. Postavene nie voliteľných predmetov musí byť rovnocenné s povinnými a preto by nemali byť ponúkané také predmety, ktoré nie sú dostatočne odborne pokryté.

V prehľbjujúcej výučbe urbanizmu resp. priestorového plánovania sa na niektorých školách osvedčilo vytvorenie niekoľkých paralelných odporúčaných modulov, ktoré môžu študentom uľahčiť rozhodovanie ponukou istých vzájomne obsahovo prepojených blokov zložených z nadväzujúcich skladobných prvkov (predmetov a iných foriem výučby). U nás sa špecializačné moduly vo forme zameraní uplatňujú v 2. stupni štúdia, keď je možné vybrať si v rámci odboru Urbanizmus z troch zameraní (U1, U2, U3). Ponuka prehľbjujúceho

špecializovaného štúdia je včas podchyteným trendom a túto ideu možno hodnotiť pozitívne, ale ak nenadvázuje na nejakú komplexnejšiu prípravu v predchádzajúcim stupni štúdia, je výučba menej efektívna. Úskalím sa zdá byť absencia vnútorných väzieb (medzi modulmi navzájom) i vonkajších väzieb (kompatibilita modulov medzi školami podobného zamerania). Ak by existovala možnosť prihlasovať sa po ukončení bakalárskeho stupňa na druhý stupeň štúdia aj zo škôl príbuzných zameraní, špecializácia v podobe modulov by sa mohla rozšíriť o ďalšie dimenzie a nadobudnúť uvoľnenejšiu podobu.

Ak má byť prostredie univerzít skutočne liberálnym, nemožno ich riadiť zhora, ale ponechať im voľnosť, aby si sami vyvinuli samoregulačné mechanizmy.²⁾ Aby tie mohli plniť svoju úlohu, je potrebná istá stabilita, či skôr vyzretosť študijného odboru ako aj vnútormej organizácie inštitúcie a v neposlednom rade ochota študentov podieľať sa na rozhodovaní o veciach, ktoré sa ich bytosťne dotýkajú. Okrem efektívnejšieho chodu školy môže mať uplatňovanie takýchto mechanizmov aj vedľajšie, ale zato pozitívne účinky v inej oblasti: učí totiž študentov samostatnému rozhodovaniu. To je významná investícia do života pre každého, no pre územných plánovačov to platí dvojnásobne - či už budú po ukončení štúdia pôsobiť vo verejnej správe alebo ako praktickí spracovatelia územných plánov, ich hlavnou náplňou práce bude rozhodovať o dianí v území. Pritom musia niesť zodpovednosť za svoje rozhodnutia, ktoré na rozdiel od individuálnych rozhodnutí bežného občana zasahujú rozhodujúcou mierou do života celej spoločnosti. Skúsenosti získané pôsobením v študentských organizáciach, samosprávnych orgánoch, či spolkoch, študentských parlamentoch môžu neskôr pomôcť zvládnuť procesuálne stránky praxe, presadzovanie návrhov, prerokovávanie schvaľovanie. Z toho opäť vyplýva, že vzdelanie a najmä univerzitné nie je ani nesmie byť len čírou sumou poznatkov.

Snáď „najhmatateľnejším“ atribútom univerzitnosti je už spomínané viacstupňové štúdium. Hierarchické rozdelenie štúdia na bakalárské a inžinierske, či magisterské je v praxi skôr len formálne. Aby tento systém plnil svoju úlohu, študent by najprv poviňne získal titul bakalára. Ak by sa rozhadol pokračovať v štúdiu a uspel by v ďalšom prijímacom konaní, mohol by sa uchádzať o štúdium aj v príbuznom odbore alebo na inej škole. Okrem toho, toto rozdelenie môže priniesť aj diverzifikáciu štúdia urbanistov na „vedecký“ a „profesionálny“ smer. Pokiaľ hovoríme o vzdelávaní urbanistov na Fakulte architektúry STU, bolo by vhodné skrátiť prvé časť štúdia a prípadne predĺžiť druhý stupeň.

V prvom stupni, ktorý je v porovnaní s ostatnými školami veľmi dlhý, až 8-semestrálny, je úplná prevaha architektonických, výtvarných, prípadne technických

disciplín a minimum koncepčnej výučby z oblasti urbanizmu a súvisiacich disciplín. I na školách s jedno-stupňovým štúdiom sa špecializácie otvárajú už v 2. alebo 3. ročníku. Ak by základné podmienky bakalárskeho štúdia a aj jeho dĺžka boli jednotné na všetkých školách, štúdium by sa mohlo individualizovať v 2. stupni, a to tak po obsahovej stránke, ako aj podľa foriem a dĺžky štúdia.

Hoci v tomto príspevku zdôrazňujem nepostrádateľnosť komplexného univerzitného vzdelávania v oblasti urbanizmu a územného plánovania a výhody, ktoré z neho vyplývajú, neznamená to, že je to jediná možná forma - diverzifikáciu vzdelávacích systémov nemožno vylúčiť. Operačné pole urbanizmu a sféry uplatnenia absolventov sú veľmi široké; preto sa môžu uplatniť rôzne prístupy vo výučbe a vzdelávacie systémy. Napríklad pre potreby územnej verejnej správy, ktorá tvorí potenciálne (hoci skutočnosť je iná) najväčší podiel pracovných miest v odbore, môže byť vhodnejšia presne zacielená forma vzdelávania, ktorá sa nemusí realizovať výhradne na univerzitách, ale svoj účel môžu splniť odborné vysoké školy, prípadne ďalšie nadstavbové formy štúdia pre absolventov rôznych druhov škôl. V Európe sa takéto odborné školy priestorového plánovania vyskytujú, i keď iba ako doplnok k ľažiskovému univerzitnému vzdelávaniu. I tu však dochádza k zmenám - najnovším trendom v západnej Európe je viditeľná snaha o konverziu odborných vysokých škôl a univerzít tak, že odborné vzdelávanie sa stáva jedným z možných smerovaní až po uzavretí bakalárskeho štúdia. V súvislosti s tým sa upúšťa od existencie paralelne prebiehajúcich vzdelávacích cyklov na odborných vysokých školách a univerzitách.

Ak má byť táto forma vo vzdelávaní urbanistov a územných plánovačov vhodnou cestou do budúcnosti, musí držať krok s mimoriadne dynamickým vývojom v tomto odbore, bezprostredne odzrkadľujúcim stále sa zvyšujúcu dynamiku premien spoločnosti a nemôže si dovoliť sklznut' k akademickému konzervativizmu, ktorý deformuje pôvodné poslanie univerzít. Úspešne budovať otvorený systém štúdia znamená, že mu budú prejavovať dôveru predovšetkým samotné vzdelávacie inštitúcie, aby si ho následne mohli osvojiť aj študujúci.

Použitá literatúra:

- 1) Zervan, M.: Je možná univerzitnosť štúdia na FA STU?, AL-FA, 1997, č. 2, s. 46.
 - 2) Dulla, M.: Organizácia štúdia na FA.. Pokus o re-sumé, AL-FA, 1997, č. 2, s. 27.
 - 3) Bárta, J.: Vysoké školy, Domino-fórum, 2000, č. 10, s. 8-9.